

ЦЕ ВСЕ ВОНА – СМЕРТЬ

Війна у ХХ столітті — це чистої води омана. І антивоєнні рухи є частиною цього обману. Раніше війну згадували лише завдяки цвинтарям, поодиноким калікам та через тамтешніх юродивих, яких божевілля спіткало під час чергової різни. Однак сьогодні страждання у всіх своїх проявах стали набагато розкішнішими. І привабливішими. Звичайно, ви пригадуєте чудові світлини, які зображують республіканського борця в мить його смерті. Фото юнака з напруженим торсом, у якого зброя вислизає з рук, використовувалися як антивоєнний пропагандистський вірєць у всіх радянських газетах. На світлині було увічнено останній момент життя. Нарешті фотографу вдалося задокументувати смерть безпосередньо у мить її приходу. Цілком зрозумілим є всепоглинаюче розчарування, коли якийсь фанатик, уже наприкінці 60-х, після тривалого розслідування виявив, що, найімовірніше, мова йде про зрежисовану фотографію. Людина все ж таки не загинула, а смерть не було захоплено зненацька. Омани було викрито, хоча світлина в очах людей залишилася тією самою. Але глядачі прагнули побачити *справжнє* страждання і *справжню* війну. Й отримали їх на фотографії з наступної війни, де в'єтнамський офіцер розряджає обойму полоненому в голову. Це негайно підштовхнуло до морального, політичного та психологічного аналізу. Трепет перед воєнними страхіттями знову був лише добре продуманим обманом.

Війна в Сараєві в плані фотографування може бути найпривабливішою з усіх воєн, що відбувалися протягом

цього — ХХ — століття. Фотографу не треба вибудовувати композицію чи ловити об'єктивом привабливу картинку війни. Люди зі зброєю в Сараєві вже доведені до межі. Вони зазвичай і не помічають фотокореспондентів. Справа зводиться до міської експозиції, такої самої, як і в решті міст світу, і до зображення горя, яке спіткало людей усього за кілька хвилин до цього. Завжди існує вулиця, через яку буквально прокрокувала смерть. Фотохудожнику треба лише натрапити на неї. Людські обличчя чітко виказують: нещодавно все було інакше. Вивіски і реклама кричать, що це не далека війна в Азії. Знерухомлені трамваї свідчать, що так само, як зупинилися зараз, вони могли б застигнути у будь-якому іншому місті Європи. Спостерігач, розглядаючи ці світлини, занурюється у сараєвську дійсність та отримує стовідсоткову відповідність і правдивість.

Диван — одне з сакральних місць перебування європейця. Його метафорою у літературі є Пруст, а у політиці — соціалізм. Багато фільмів починаються і закінчуються сценою на канапі. Шахин «Шиле» Шишич⁹ сфотографував старого на дивані в Сараєві. Надворі панувала зима і старигань був одягнений у товстий вовняний светр, полотняні штани, а ноги взув у хатні капці. Про те, що у Боснії війна, свідчить лише факт, що старий із фотокартки більше не має на плечах голови. Смерть, яка з танковим калібром прийшла по нещасного, була винятково охайною, як у якомусь фільмі жахів. Кістлява відірвала старому голову, залишаючи глядачам магічно-моторошну картину, від якої тяжко відірвати погляд. Крижаний жах стає надійним алібі для довгого, майже натхненного споглядання. Отож, це саме та смерть, яку ми впродовж багатьох століть прагнули роздивитися крізь

⁹ Шахин «Шиле» Шишич — видатний сучасний фотограф та кінооператор. Відомий своєю роботою над художніми стрічками, а також хроніками війни. Саме завдяки його матеріалам світ побачив чимало картин Війни Хорватії за незалежність.

морок і намагалися затримати на відстані випростаної руки, але при цьому залишитися живими.

Фальшиві війни породжують штучні фотографії. Так у колективній свідомості було створено образ бравого американського солдата, що бадьоро крокує в'єтнамськими болотами. Штучний, наче Герінг перед шибеницею¹⁰, він відігравав один, безліч разів повторюваний епізод. І американець не був справжнім солдатом, і фотограф не був істинним військовим кореспондентом. Я знаю це напевне після десяти сараєвських місяців війни. Фотографи прибувають у це місто перелякані, з ніг до голови у броні; фотографи, які відвідали щонайменше десять воєн. Їхні світлини ви можете побачити в усіх закордонних репортажах. На цих знімках зафіксовано одне й те саме: наші чи сербські вояки у застиглих позах, діти з міської лікарні, іноді дещиця крові, та й по всьому.

Під час тривалих бомбардувань ті люди, фотографи зі світовим ім'ям, з касками на головах біжать до бункерів, а зовні чекають місцеві з фотоапаратами, без броні, і у місті вони перебувають не кілька днів, а залишаються назавжди. Світлини мешканців міста не тільки з одного боку об'єктива. Ці ж безіменні фотографи є органічною частиною сараєвської воєнної дійсності. Вони не гостюють на війні.

Війна існує просто як картинка. Будь-яке вимовлене слово натякає й на певний ідеологічний чи політичний контекст. Так само й кожна історія про війну, по суті, є тенденційною, бо її пишуть для тих, хто не співпереживає цю війну, тож таких людей потрібно настрахати, присоромити, залучити... Світлина, натомість, задокументовує частку справжньої реальності. Обличчя людей, які з ранку до вечора дивляться в очі смерті, немає сенсу описувати. Так само, як і розірвана на шматки дівчинка

¹⁰ Після Нюрнберзького процесу Герман Герінг був засуджений до розстрілу, але за дві години до страти він вчинив самогубство у власній камері, вживши отруту.

на головній сараєвській вулиці, є цілком банальною повсякденністю. На іншому боці тієї ж вулиці на бруківці лежать понівечені янголи та розламане розп'яття. Кожна нова граната приносить до Сараєва нову сцену вистави, що, як і кожен театральний спектакль, відбувається саме тут і зараз.

Ці фотографії слугують тільки одному: показати дійсний стан речей тим, хто не мав привілею бути присутнім на святі війни та смерті у Сараєві.